

ПУБЛІКАЦІЇ

Вступне слово Вацлава з Олеська до збірника «Piesni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego»*

Переклад Ксенії БОРОДІН

Щоби запобігти тій шкоді, нам потрібно на-самперед намагатися виробити правдиве розуміння сутності поезії, а по-друге, пізнати її різноманітні риси відповідно до розмаїття народів, у поезії яких вони проявляються. Для виконання першого завдання, мені видається, як уже було сказано вище, єдиним виходом є докладне вивчення могутності душі або, радше, сукупності всіх сил людського розуму, діяльність яких відповідно до певних правил обов'язковим продуктом дає поезію. Прояви тієї діяльності в людині є загальноприродними. Для реалізації другого завдання потрібно означити шлях, і тут варто виходити з того складу розумових сил народу, діяльність яких згідно з певними правилами обов'язково надає поезії народні риси. Перше завдання вимагає заглибленого самопізнання, докладного пізнання людського розуму, його особливостей і законів, їх проявів у самому собі. Друге вимагає обширнішої, майже безмірної ознайомленості з народом і його життям. Скільки ж науки, скільки роздумів, скільки розуму для цього потрібно? Потрібно пізнати ціле минуле народу, зважити на фази його розвитку, належним чином зважити усі впливи, яких він зазнав, тощо. Не підлягає сумніву, що тут однією з головних провідниць нам стане історія. Але який же народ має історію, написану під цим кутом зору? Слушним є також питання, чи вдасться нам в історії усе те, що ми собі намітили, почерпнути? Саме тут користь збірок народних пісень видно у повному обсязі. Адже це народні пісні є тим обов'язковим продуктом діяльності могутнього розуму, що ми його вище назвали правдивою поезією. Проста людина не складає пісень з умислу, з самолюбства, щоби ними похвалитися чи опублікувати; вона творить їх виключно через те, що у своєму стані, чи в радості, чи в прикрості, переповнена своїми почуттями та роздумами, які розпирають її душу, і їх вона повинна виплеснути, ніби видихнути, наче вигук від радості чи зойк від болю. Так і те почуття, ті думки виявити словом і звуком, вивільнити їх з грудей і звільнити їх від натиску, є для неї нагальною потребою. Це не фальшивий ентузіазм, не порожнє бажання наслідування, яке ним керує, а правдиве натхнення, тобто діяльність головних сил духу в найсильнішому їх розвитку. Такі пісні можна назвати народженими, а не написаними, вони незаперечно постали згідно з природними поетичними правилами і в такий спосіб, котрий властивий народові, якому вони належать. Вони є правдивими плодами тієї землі, на якій вони зросли. Як дерева у лісі чи квіти на луці, що дико вибуяли, є справжніми натуральними плодами тої землі, що їх зростила, так і народні пісні є натуральною і відповідною народністю поезією того народу, якому вона належить. У

* Закінчення публікації. Початок див.: Мифологія і фольклор. – 2010. – № 1. – С. 59–70.

них віє те ж повітря, яким народ дихає, просвічується те саме небо, під яким народ живе, у них розвинені почуття віри, надії, любові у народному сприйнятті; спосіб представлення усього є народний. У них змальовано життя народу зі середини: чи то народ дикий і загарбницький, чи мужній і чудовий, чи лагідний і працюючий, чи, зрештою, пригноблений і замучений, у піснях своїх він зображений, як на портреті. У тих піснях ми бачимо, якими є родинні почуття народу, в який спосіб за різних обставин вони проявляються, якою є роль народу у суспільному житті, які фази його розвитку, в які він вірить вищі істоти і сили природи. У них проявляються народні забобони, містяться згадки про тварин, дерева, трави, які за давніх часів отримали право входити у народну поезію. Словом, у них є все, що хоч якось стосується народності і є правдиво народним. Ми ще не говорили про їхню внутрішню цінність, яка характерна кожному твору, адже пісні є щирим виразом глибокого почуття і плодом поетичних сил людського розуму, в ній можна не сумніватися. Я не вважаю, що будь-яка думка простої людини, хоч би і висловлена у пісні, обов'язково має бути поетичним зразком; її не варто ставити вище, ніж плоди наших сучасних геніїв; мою метою було тільки показати, як народні пісні, навіть не враховуючи їхню внутрішню цінність, найбільше відповідають народному духу і з огляду на це мають стати правдивою наукою; і з цієї причини для кожного, хто хоче пізнати народний дух, а найбільше поетові, збірки народних пісень принесуть велику користь і навіть будуть у великій потребі.

Оце така користь збірника з огляду на історію, психологію, лінгвістику та поезію загалом. Підсумую: народні пісні є щирим вищепом народного духу, а також правдивою картиною народного життя, додаючи, за Форіелем, про такі збірники: *un tel recueil s'il était complet, ferait à la fois et la véritable histoire nationale, et le tableau le plus fidèle des mœurs des habitants*¹.

Звернімо тепер нашу детальну увагу на збірник; відверто визнаймо, чи ми можемо чекати від нього такої користі, як було написано. На початку я зауважив, що сьогоднішній збірник не є докладним; уже з цієї причини він може частково не відповідати нашим очікуванням. Також треба врахувати те, про що ми казали вище, що стосується народних пісень загалом, не обов'язково, щоб усі риси були наявні у піснях кожного народу. Тільки загальні риси є у всіх піснях, а з особливостей знаходимо тільки окремі, виражені більшою чи меншою мірою залежно від характеру народу і ступеня його розвитку. Войовничий народ оспівує подвиги героїв; спокійний і вразливий народ співає про кохання; кмітливий народ любить загадки; пісні народу з живою уявою сповнені алегоріями, порівняннями, живими образами; народ, оточений страшними предметами, вигадує собі страшних богів. До якого ряду належать галицькі пісні, ще побачимо. Мені тільки хочеться додати (якщо можна так казати про власну працю), що сьогоднішній збірник галицьких пісень, хоч і не докладний, зате сміливо може стати поряд із збірниками пісень наших побратимів слов'ян. Він завжди буде скарбницею всього, що найближче стосується народу, своєрідним народним архівом, вираженням народного серця, картиною його домашнього життя у радості і потребі, виявом його почуттів від народження і до смерті. Адже тільки народні пісні є єдиною потіхою нашого народу. Постають вони не раз від шалу або ледарювання, проте, будьмо справедливі, чи не є вони єдиною розрадою, що зосталась у нашого народу і якої ніщо не може його позбавити? Зрештою, я вже казав, що був би найщасливішою людиною, якби хтось, захочений сьогоднішнім збірником, захотів би його доповнити і при цьому піти наміченою мною або власною кращою дорогою: до цього часу збірник галицьких пісень зможе конкурувати зі збірниками пісень будь-якого народу.

¹ Якщо такий збірник був повний, він буде одночасно і справжньою національною історією, і картиною життя народу (Переклад із французької. - К. Б.).

Мені ще видається потрібним пояснити, за якими засадами я групував сьогоднішні пісні, і висловити свої роздуми про деякі жанри, на що мене наштовхнула ближча ознайомленість зі справою. Насамперед, звернімо увагу на групування пісень у збірниках інших слов'янських народів, які я зараз маю під рукою або пам'ятаю. У збірнику російських пісень Прача є поділ тільки на російські і малоросійські пісні з порядковою нумерацією. «*Новейший всеобщий песенник*» Калатиліна, про який я вже згадував, поділений на три частини: *песни любовные и нежные*; друга частина: *песни пастушеские, песни театральные, хоры для кадрили и польского балета, песни издѣвочные и выговорные, песни военные или солдатские, песни простонародные, песни плясовые, простонародные и цыганские*; частина третя: *песни хороводные, святочные и подлюдные, песни свадебные, песни малорусские, песни разного содержания, арии и хоры из четырёх частей комической оперы днепровской русалки*. З цього переліку бачимо, що поділ Калатиліна несистематичний і що його збірник містить не тільки народні твори. Челаковський у своєму збірнику «*Slovanské národní písnie*» ділить кожний том на дві книги: у першій чеські, моравські і словацькі пісні, у другій – пісні інших слов'ян без подальшого поділу тільки з нумерацією. Збірник моравських пісень має назву «*Muza moravska, v patero oddieléních, obsahující duchovní, tragičnı́, polní, vesko-občanské a staro-vlastenské hanacké písnie skládatelův vlastenských etc.*». Подальший поділ здійснено за допомогою написів над кожною піснею. Тут використовується подібний поділ, що і у збірнику Калатиліна. Словацькі пісні «*Pisnie svietske lidu slowénskeho v Uhřích*» у першому томі поділяються на ліричні, елегійні, алегоричні і сатиричні, а також філософські пісні та балади; подальший поділ іде за порядковою нумерацією. Сам видавець визнав невідповідність свого поділу, оскільки елегійні й сатиричні пісні можуть бути одночасно ліричними, і така класифікація народних пісень є недоречною, тому у другому томі він взагалі цілком відмовився від неї і залишив тільки порядкову нумерацію з надписами до кожної пісні. Вук Стефанович свій збірник сербських пісень у трьох томах поділив так: том перший: 1. *pjesme svatovske*, 2. *pjesme kraličke*, 3. *pjesme zetelačke*, 4. *pjesme dodolske*, 5. *pjesme koje se pjewoju us časni post*, 6. *pjesme swečańske*, 7. *lubawne i druge različne ženske pjesme*. Том другий: *pjesme junačke najstarije*. Том третій: *pjesme junačke poznije*. Він також зберіг порядкову нумерацію і надпис до кожної пісні. Тут ми вже маємо справу зі систематичним поділом; побачимо, як його можна пристосувати до наших пісень.

Я вважаю народні пісні поезією; всяка поезія є і завжди буде або лірична, або драматична, або епічна. Про драматургію тут мови бути не може, залишається головний поділ на ліричну та епічну. Цей поділ через свою загальність є дещо недоречним для нашого збірника. Коли ж далі подумавмо, що всі наші пісні, як писав Бродзінський, присвячені або родинним стосункам, про які співає молодь обох статей, але найчастіше жіноча половина, або також присвячені описам домашніх або історичних подій, які найбільше собі вподобали чоловіки, то легко дійдемо висновку, що поділ слов'янських пісень на **жіночі і чоловічі** є найвідповідніший. У такий спосіб поділений і наш збірник: перша частина містить жіночі пісні, друга – чоловічі. Жіночі пісні супроводжують наш народ від народження до смерті: на всіх урочистостях, на всіх обрядах і святках, на роботі і на забаві, нарешті на полюванні чи під час розмови або танцю – завжди поляк, як і українець, як і загалом кожен слов'янин, співає, і співає від серця. Зрештою, оте всевладне почуття, з-під панування якого жоден закуточок землі не вилучений, – кохання – є невичерпним джерелом невичерпного розмаїття пісень. Із цих міркувань я погрупував жіночі пісні таким чином:

А. Пісні для різних урочистостей: заручальні, весільні, хрестильні та поминальні;

В. Пісні для різних обрядів і святкувань: гайки, соботки, колядки;

С. Пісні для різних сільських робіт і забав, а також пісні різних станів: селянські та обжинкові, пастуші, мисливські, військові, пісні опришків;

Д. Пісні для різних сільських гулянь: до застілля і до танцю (козака, польки, мазура, краков'яка, шумки, коломийки);

Е. Любовні пісні, переважно думки, та інші різноманітні твори різного складу.

Класифікація чоловічих пісень значно простіша. Чоловічі пісні описують події, що стосуються цілого краю або окремих осіб. Звідси такий поділ:

АА. Пісні, що стосуються державних подій, або власне історичні;

ВВ. Пісні, які стосуються окремих осіб.

У такому порядку укладені пісні у сьогоденському збірнику, однак деяких рубрик, як я вже казав у вступі, цілком бракує, наприклад, соботок, флісацьких, гірницьких пісень тощо. Коляди є загальновідомі і зібрані у т. зв. кантичках, тому я не вважав потрібним їх тут друкувати.

Згрупувавши пісні таким чином, я хочу сказати ще кілька слів про особливості окремих жанрів. Скажу наперед, що у цьому збірнику більше українських пісень, ніж польських; пісні, що стосуються урочистостей і обрядів, взагалі виключно українські. І тут мені видається необхідним відповісти на два запитання, які б мені можна було поставити. Перше, чому кількість польських пісень, окрім краков'яків, значно менша, ніж пісень українських? Друге, чому я їх видав помішаними разом, тим самим сьогоденський збірник і для поляків, і для українців зробив ніби менш придатним?

На перше питання відповідь дуже природна. Польський народ серед всіх слов'янських народів має найменше жіночих пісень, а чоловічі чи історичні ледве можна почути. Чому так склалося, довго можна було б говорити. Не думаю, що причиною того є внутрішні схильності поляка; причину цьому треба шукати у зовнішніх обставинах. Якщо поглянути на стан і стосунки нашого народу у минулому, легко побачимо ці смутні причини. Я хочу повторити тільки те, що з цього приводу писав Бродзінський: «Шляхта занадто розрослася, вона відділилася і пригнобила бідного селянина, щоб він вже не свободу і сільське щастя, а дитячу невинність оберігав. Знуцання панів, розпуста й аморальність лінивої дрібної шляхти, що при дворах крутилася і для якої селянин був іграшкою та жертвою, мусили порушити та зіпсувати його зовнішній і внутрішній спокій». Сильно і правдиво сказано. Скільки ж є причин цілковитого паралічу почуттів? Здається, що за таких обставин не те, що з'явитися, але навіть зародитися жодна поетична думка не в силі. Через це польський народ є найбільшим в обрядовості. Весілля і хрестини відбуваються тихо або під самі краков'яки, про які пізніше ще поговоримо.

Власне обрядових пісень є зовсім невелика кількість, і ті вже мало де збереглися. Немає чому дивуватися, що практично зовсім немає історичних пісень нашого народу. Наш народ, протягом стількох віків відлучений від благодійництва законів, які жодною мірою не впливали на його політичний склад, відлучений від ходу історії, – хіба міг би він зберегти спогади та оповідки, щоб передати їх у піснях своїм нащадкам? Зваживши на всі ці обставини, про які було сказано, радше можна було б запитати, яким же дивом цей бідний народ повністю не онімів, ніж питати, чому так мало сьогодні є народних пісень.

Тільки якими би очевидними не були докази, вони все ж видаються мені недостатніми. Хіба український народ був у кращому становищі? Чи не було до нього такого ж чи ще у стократ гіршого ставлення? Хіба не був цей нещасний народ під постійним гнобленням і тиском, від якого йому вуста навіки мали би замкнутися не те що до співу, але навіть до розмови? Однак, яка різниця у піснях цього народу з нашим, як свято збережені обряди, скільки з найдавніших часів збережено спогадів?! У чому ж пояснення? Якщо не хочемо приписати польському народу внутрішню несхильність до поезії, маємо з іншої позиції подивитися на вищенаведені докази, в яких є багато правди чи, радше, криється правдиве коріння проблеми. Хіба не можна припустити, що польському народові дійсно бракує тої вну-

трішньої схильності, про яку ми говорили, хіба нема для цього причин? Не так маємо ставити питання і в жодному разі не можемо цього припускати! Нагадаймо собі, у якому значенні розуміємо поезію. У цій статті я вже казав вище, що під поезією розумію обов'язковий продукт діяльності, що походить від схильностей людського розуму, зі всіх сил людського духу та їх властивого складу, що ця діяльність є значущою частиною правдивої сутності людини і що людина без цієї особливості не була би людиною, так, як не була би нею без мови, самосвідомості чи віри. З такого розуміння виходить, що відмовити польському народові у цій властивості, тобто у поетичних схильностях, було би тим самим, що відмовити йому у значущій частині правдивої людської сутності, чого жодною мірою бути не може. Однак, якщо розуміємо, що це особливий вид діяльності, то приймаємо також, що вона не може бути статичною, мертвою, бо тоді б вона зовсім не була би діяльністю; тому ми повинні аналізувати її в русі, простежувати її наслідки. З огляду на цю **обов'язковість**, як ми її окреслили, жодні зовнішні перешкоди не можуть **знищити** в народі цієї діяльності, проте, незаперечно можуть надати їй особливий напрям, а потім також зумовити її особливу зовнішню форму. Коротко кажучи, виявляється, що кожний народ **обов'язково** має свою поезію, що ця поезія проявляється насамперед у його **піснях**, але **форми** цієї поезії **різняться** між собою настільки, наскільки відрізняються між собою самі народи, і оця різниця залежить від становища, стосунків тощо. Добре, але де ж ці пісні польського народу, які би ми могли вважати його поезією? Чи цю незначну кількість польських пісень, які ще крім усього походять переважно з писемних джерел, можна вважати обов'язковим продуктом загальної діяльності поетичних нахилів народу? А як же тоді наші краков'яки, що у незліченному розмаїтті розсипані по цілому краю, застосовувані до всіх урочистостей, до всіх обрядів, які віддзеркалюють кожну особливість, кожне становище, змальовують кожне почуття, кожен стан душі; ця безкінечна народна пісня – *das unendliche Volkslied* – як називає її Броніковський²; ці краков'яки, хіба вони є чимось іншим, ніж правдивим проявом поетичного нахилу польського народу? З цієї точки зору краков'яки заслуговують на особливу увагу. Вони є практично цілою поезією польського народу, яка проявилася властиво у такій формі. Вся поезія, лірична, драматична й епічна у своїх зародках проявляється у польського народу в цій формі. Проілюструємо це, коли будемо говорити безпосередньо про краков'яки; а тут тільки ще належить з'ясувати, чому вся поезія польського народу набирає саме таку форму. Поезія – слово не наше, воно походить з грецької мови й означає лише роботу. У нас є значно краще слово – думання, що означає діяльність, яка походить від розуму. Кожний народ думає, тому кожний народ має думи, пісні. Якби настали несприятливі для думання обставини, народ не зміг би мати дум, пісень; проте завжди його думання мусило набувати якоїсь форми. Так було з польським народом. Для його думання настали несприятливі часи, тому польський народ не має дум, пісень, однак його думання набрало форму краков'яків. Які ж то були обставини, що не сприяли думанню, в який спосіб йому не сприяли і яким чином з цього народилася форма краков'яків? Думання обов'язково вимагає спокою, вимагає внутрішньої концентрації. Де народ постійно неспокійний, там немає місця думанню.

Нагадаймо тепер собі слова Бродзінського про бідність і постійний утиск нашого народу, пригадаймо собі ці постійні війни із хрестоносцями, з Ядвигами, з Москвою, усі напади татар, козаків, постійну боротьбу з турками, ці гайдамацькі бунти, уявімо собі (не заглиблюючись у минуле аж до початків християнства, про що можна було б багато говорити), уявімо собі цю постійну метушню, постійні

² Олександр вон Опшпелн-Броніковський (1783–1834) – польський письменник, автор понад десяти історичних романів.

заворушення в Речі Посполитій, а найбільше це улюблене безладдя, цю дрібну шляхту, невтримну, розпусну, розсипану по цілій країні, що постійно пересувалася з місця на місце, то на сеймики, то на сейми, то на трибунали, то на вибори, яка постійно хвилювала селянина, перериваючи його урочистості, обряди, словом, усе його думання. Живо уявімо це все собі і, напевно, тоді не будемо дивуватися, що у нашого народу не збереглися всі урочистості й обряди; що наш народ, так би мовити, просто не мав часу, щоби в його грудях могли вимріятися і народитися справжні думи та пісні. Коли нашого селянина розбирало почуття, коли поетична думка розпирала його душу, це почуття, цю думку він видавав поспіхом, ніби боячись, що його перервуть, тільки кількома словами, щоби одним глибоким видихом полегшити свої груди, – і так з'явився перший краков'як. Оскільки ситуація залишалася незмінною, далі всі почуття, думки виражали тією формою, і так зроста ця незліченна кількість краков'яків, які є єдиною поезією нашого народу, єдиним результатом його поетичного хисту. Якщо приглядіться до цих краков'яків зблизька, то можна побачити в них ознаки тих обставин, які їх породили. Насамперед лаконічність: два, чотири, рідко коли більше рядків, поспіх в укладанні, у першому рядку зазвичай якийсь образ з оточуючої природи, у другому – почуття, думка, яку хотілося виразити. Щоправда, не раз цей образ настільки влучно підібраний, що є основою для наступного виразу, що аж пишася глибиною такої думки. Однак, найчастіше перший рядок не має з другим ані найменшого зв'язку, підібраний тільки для рими з другим рядком. Це власне те, що я вище назвав поспіхом укладання. Наступною характерною рисою краков'яків є їхня веселість; попри той безлад, про який ми вже говорили, весело було у старій Польщі. Хоч, напевно, і розпуста перейшла з вищих верств до низів, звідси велика кількість краков'яків має еротичний зміст, а дуже багато цілком сороміцьких, яких із цього приводу у збірнику неможливо було помістити. Зведення дівчат, втрата вінка тощо – це вічна тема для краков'яків і навіть для довших польських пісень. Такі є в цьому збірнику. Може, комусь вони видаватимуться нескромними, але ж як би можна було їх оминати, коли вони становлять ніби душу цього типу поезії! Їх співає наш народ, тож нехай і тут вони мають своє місце, адже нам власне ідеться про те, щоб пізнати, що наш народ співає. Можна було б тут сказати те, про що Кохановський писав у своїх фразках: *Si quod pruriat, incitare possunt*, а так прошу, відпусти їм, вельможний пане, зараз³. Вертаючись до основної думки, я хотів показати, що поза невеликою кількістю пісень, польський народ поетично не обділений, а навпаки, має більше, ніж інші народи, творів; що цими творами є краков'яки; що бідність та утиск не могли стримати поетичні нахили нашого народу, але що зовнішні обставини надали плодам цієї діяльності, тобто народній поезії, особливу форму – форму краков'яків. По-інакшому було на Русі. Тут селянин, ще бідніший і ще більш гноблений, і був полишений сам на себе. Дрібна шляхта на Русі не була настільки розпорошена по селах, як у Польщі, не було цих безкінечних переїздів, тяганини тощо. У панських маєтках селянин був заклопотаний постійними турботами, однак його не переривали в часі його урочистостей, обрядів; тому ці урочистості й обряди збереглися до сьогодні. На самоті думав українець про свої нестатки, дівчина думала про своє кохання, і тоді вимріювалися, народжувалися в їх грудях ці думи, які досі звучать по цілій Русі. Очевидно, що основною причиною збереженості цих обрядів є те, що служба Божа і церковні урочистості від-

³ Wyrzucac co z Fraszek nie zda mi się,
bo to jest jakoby dusza ich,
Si quod pruriat, incitare possunt
A tak proszę, przepuść im teraz W. M.

Слова з фразки Я. Кохановського з використанням цитати вірша В. Катутла, *Si quod pruriat, incitare possunt* – лат. «Що призводить до палких позивів».

буваються народною мовою. Але там, де обставини були подібними до польських, народна поезія набула схожої форми. Коломийки з деяких регіонів Русі цілковито подібні на краков'яки у Польщі. Найважливішим фактом є те, що жодний інший слов'янський народ, навіть словаки, пісні яких найбільш нагадують польські, не мають поезії подібної форми. Коломийки мають ті самі риси, що й краков'яки: лаконічність, два, чотири, рідко коли більше рядків, поспіх в укладанні, у першому рядку зазвичай образ із оточуючої природи, у другому – почуття, думка, яку хотілося виразити. Але українець глибше, влучніше підбирає свої образи, ніж поляк. Рідко трапляється, що перший рядок не має тісного зв'язку з другим; у цьому зв'язку не раз бачимо недосяжну глибину думки та почуттів. У всіх збережена сором'язливість, веселість є рідкісною, часто пробивається якийсь сум, ознака самотності. Коломийки, як і загалом переважно всі українські пісні, є якимись жалісливими, вони боязко бринять у повітрі, переважно всі обтягнуті імлістою паволокою невиканого суму, що, власне, дає їм цю силу над людським серцем і цю привабливість, яку можна тільки відчутти, але неможливо виразити словами. З цього погляду неоціненну вартість має доданий збірник із нотами. Тільки застановлюючись над мелодіями, пізнаємо цілий світ сильних почуттів. Наскільки різними є характери мелодій? В одній бачимо статного горянина, який серед свисту вітру та шуму бурі покрикує з гори на гору; в іншій знову щось шумить, наче би вона змагалася з шумом води Дністра або Бугу; тут ніби бачимо закопчені обличчя, на які в низькій хаті падає розпалений блиск від лучини; тут ніби в гаю щось квилить; тут знову на вільному полі вільний розлягається голос; в інших нарешті ніби чоловіча громада поважними голосами приглушує свої печалі. Характерною різницею між краков'яком і коломийкою є те, що краков'як завжди співали у мажорі, і що таких різних між собою мелодій є дуже багато. Коли тим часом коломийку завжди співали на одній ноті. Хоча одна нота завдяки модифікаціям тону дуже добре допомагає відтворити і найсумніше почуття, і найрозпуснішу веселість. У доданому збірнику первісна мелодія коломийки поміщена під знаком D b. д. 1., а модифікації – під знаками від E. 223 до 234.

Оце така відповідь на запитання, чому, окрім краков'яків, у цьому збірнику значно менше польських пісень, ніж українських. Приступімо тепер до другого питання, а саме: чому я видав польські та українські пісні перемішані і разом, таким чином зробивши нинішній збірник ніби менш придатним для поляків та українців.

Я не заперечую, що було б краще, якби ми мали докладні збірники окремо польських й окремо українських пісень. Але в такому разі треба би було збирати пісні по цілій Польщі і по цілій Русі. Здійснити перше або друге за сьгоднішніх політичних відносин мені видається неможливою для однієї людини справою. Ми можемо доходити до таких збірників тільки по частинах. Я взявся зібрати і видати галицькі пісні, а оскільки в Галичині проживають поляки та українці, я зібрав і видаю польські та українські пісні. Причиною того, що я їх видаю разом, є те, що збірник як одних, так і других, виданий окремо, був би надто тоненьким. Я перемішав їх, адже і в Галичині польський та український народи живуть помішано. Докладно розділити їх не видавалося мені потрібною справою, оскільки, надруковані одні обіч других, вони яскравіше проявляють свій характер. Я не вважаю, що цим я зробив сьгоднішній збірник для поляків чи для українців менш придатним, а навпаки, і для одних, і для других він тим самим став кориснішим. Кожен українець зрозуміє польські пісні, і поляк зрозуміє українські, якщо тільки захоче і докладе до цього якесь зусилля. Нарешті, українські історичні пісні оповідають події з історії Польщі, і з цього приводу теж належать до цього збірника. Мені видається, що вилучення українців із нашої літератури є дуже шкідливим, особливо з огляду на спільнослов'янську літературу, до якої ми завжди і вічно повинні прагнути. Словаки, слов'яни зі Сілезії і моравани долучилися до чехів; до кого ж

прилучитися українцям? Чи ми повинні хотіти, щоб українці мали свою власну літературу? Що ж би сталося з німецькою літературою, коли б кожне германське плем'я запрагло мати власну літературу? Хто мене у цьому питанні не розуміє, тому я допомогти не можу, оскільки я не в силах розтлумачити докладніше. Досить про це; повернімося тепер до того, про що ми говорили вище, тобто про класифікацію народних пісень згідно з поділом, що зумовлений їхньою природою. Я також хочу сказати кілька слів про особливості деяких жанрів, а саме про весільні пісні, про краков'яки і коломийки, про любовні та історичні пісні. Будемо говорити про польські та українські пісні без різниці, вважаючи їх одним цілим, але пам'ятаючи про їхні характерні риси. Обряд весілля польського та українського народів докладно описаний у поважному дослідженні Голембйовського під назвою «Lud polski...». З цього приводу я відсилаю всіх читачів до цієї праці, окремі думки, висловлені Голембйовським, і тут мають місце. Якщо перечитати весільні пісні з того збірника, то можна переконатися, наскільки всюди збереглися чесність і зворушливість суспільних та родинних почуттів; доброзичливе ставлення до сироти виявляється чи не більшою мірою, ніж до багатой дівчини із заможною родиною; лагідність і гостинність, святе оберігання батьківських звичаїв, повага до старших, вдячність батькам за ласку й доброту. Варті уваги уявлення про обов'язки дружини. Характерними рисами українських весільних пісень є сум та жаль. Це пов'язано з обрядом, про який говоримо; якщо застанемось над цим фактом, то зрозуміємо, що такі почуття викликані становищем, у якому опиняються молодята, а особливо молода. Вона була вихована у помірній свободі у батьківському домі, батьки не забороняли їй невинних утіх, вона звикла до родинної оселі, вважаючи межі батьківської слободи практично кінцем світу, а тепер вона повинна перейти в чужий дім, відмовитися від квітів і свого садочка, обстригти косу – ту так довго і з першою старанністю плекану окрасу, або покрити її ненависним очіпком, стати самостійною господинею, взяти на плечі стільки клопоту і турбот, або, ще гірше, потрапити під нагляд острозорої свекрухи. Скільки ж то підстав для смутку чистого і незіпсутого серця дівчини. Невинна і довго ще після шлюбу наречена, вона не прагне шлюбних утіх, яких ще не знає, замість того оспівує непевність свого становища, оспівує смуток батьків, яких вона покидає і часто залишає без подальшої допомоги. У такому становищі й енергійний молодик обливається слізьми, але на самоті або біля чуйної матері. Пісні, які змальовують такі почуття, особливо прекрасні. Варто замислитися над глибоким і змістовним добором образів, над вишуканою делікатністю виразів. Так, у сьогоднішньому збірнику у пісні під номером 26 перед власним шлюбом Івась плаче у стайні, сідлаючи коня, бо має на то поважну причину:

Ой як же мені,
моя матенько,
молодому не плакати?
Сам я не знаю
і не згадаю,
і не скажуть люде,
яка ми доля буде.

У пісні під номером 30 звучить напучування для зозулі (яка є поетичним птахом у сербських та українських піснях і, як загалом у всіх слов'ян, відіграє велику роль), щоби вона рано невилітала, щоби її сокіл не вкрав, оскільки:

занесе в темні лісоньки
межи чорні галоньки,
там будеш ковати,
нікому не слухати.

Після такої попередньої настроєвої підготовки відбувається перехід: пересто-рога дається гарній Маруні, щоби вона рано не виходила у нові сїни, бо там її сам король (молодий) чекає, щоби забрати:

до чужої сторононьки,
до чужої матоньки,
там будеш плакати,
нікому пожаловати.

У пісні під номером 41 доля, відчуваючи лиху зиму, прибігла аж до села, але вже не буде так, як влітку: чи лихая, чи не лихая, не буде як літенько; Кася, чуючи злого свекра, до столу припала, але хоч би й свекор був добрий, однаково не буде, як батько: чи лихого, чи не лихого, не буде, як батенько.

У пісні під номером 42 вже пізній вечір, вже зійшов місяць, Касі кажуть вибирати-ся до дому чоловіка; але як же їй від'їжджати і як залишити сивого, як сокіл, батька?

Як я маю ся виберати
та й з вами їхати,
маю батенька,
як соколенька,
жаль ми го покидати.

У пісні під номером 48 садівник рахує у саду дерева і всі знаходить, окрім свого найулюбленішого, яке стято, порубано і трісочки від нього позбирано, так, що слі-ду не лишилося. Тут знову відбувається перехід: батько ходить по світлиці, рахує челядь, усіх знаходить, але

...єдної нема,
Касуненьку взели,
в чужину завели!

Кого ж не розжалобить пісня під номером 124, яка змальовує доньку, що з усіх сил намагається розвеселити сумну матір, але та тим самим робиться ще смут-нішою, що є цілком природним. Але як то в пісні оспівано? Маленький хрущик сидить на дереві і намагається його повалити, що йому, природно, не вдається, він тільки росу з нього обтрусив; дівчина сидить на посагу (застеленій лаві), хоче роз-веселити матір і тільки ще більше її засмучує.

Що за порівняння між намаганнями слабкого хрущика та намаганнями ді-вчини?! Наскільки глибока думка у пошуку паралелі між падаючими росами та слізьми матері!

Як потрібно розуміти краков'яки і коломийки, ми вже обговорили. Але я хочу вас попередити, що не всі краков'яки у цьому збірнику взяті з вуст народу. Вони набули розповсюдження серед шляхти, пізніше перейшли в народну масу, сло-вом, стали правдивою народною поезією. Я помістив у збірник їх досить велику кількість, багато з них малої вартості або взагалі безвартісні, однак вони дають можливість пізнати дух народної поезії, а тому заслуговують на публікацію. У ба-гатьох краков'яках містяться практичні поради, яких не посоромиться і справжній філософ. Те, що деякі з них зовсім безцеремонні, то про причину цього ми вже казали. Найбільша частина краков'яків є ліричною; знаходимо також такі, в яких відбувається процес розмови, тому їх можна вважати зародками драматичної по-езії. Є також описові, що крокують слідами давньої польської епопеї. Про коло-мийки ми вже казали вище, що вони вражають нас своєю глибиною порівнянь і влучністю образів. Візьмемо для прикладу тільки одну:

Ой тудя ся лози хилять, куда їм похило;
тудя очи виглядают, куда серцю мило.

Яке порівняння похилості дерева і прихильності серця? Хіба ця глибина не є правдивою? Хіба й перше, й друге не виходить із їх природи?

Під час танцювання краков'яка і коломийки завжди, як правило, співають відповідні пісні; так само при шумці і козаку; не завжди при мазурці і польському танцю; хоча мені вдалося побачити танцюючих ці танці під пісенний супровід, тому деякі пісні я помістив у цих рубриках.

Любовних пісень є найбільша кількість. Із почуття кохання, як із вічного пасма, снується безперервна, то гладка, то шорстка, раз тонша, раз грубша нить. Тут проявляється найбільша різноманітність у поцінуванні почуттів і в окресленні становища. Про польські пісні ми вже дещо сказали. Напевно, ніхто не вважатиме недобрим те, що я помістив у цьому збірнику деякі пісні Карпінського, Князьніна тощо, як наприклад, солдатську пісню (*duma wojownika*). Хоч вони не походять із народу, однак до народу перейшли, що ніколи би не відбулося, якби вони не були написані в народний спосіб. Заспівай простій дівчині найгарнішу пісню, але якщо вона не буде народною, то вона її не зрозуміє і відповідь тобі, що «*якоś pierzypada*» або, якщо українка, що «не йде до складу». Але якщо заспівати їй пісню, навіть яку сам склав, але в народний спосіб, то вона повторить її з першого разу. Тому мені видається важливим наступний принцип: я вважаю народною всяку пісню, яка між народом виникла або в народі побутує; під словом народ у цьому контексті я розумію не тільки селян, але всю неписьменну частину народу або скоріше ту частину, яка бере свої пісні не з книжок, але з усного побутування. Адже скільки-то жіночих народних пісень можна почути в панських дворах, у так званих гардеробах, у дрібних дідачів і землевласників у пекарнях, пральнях тощо.

Українські народні любовні пісні мають усі вищезазначені риси. Перелити їх на папір є непростим завданням: деякі з них ще не були ніколи опубліковані. Я вже раз згадував про ці труднощі. Українська мова не має граматики, не має словника. Вимова у різних місцях є різною. Якби хотіли зробити щось досконале, то треба би було вчинити за прикладом Вука Стефановича, який разом зі збірником сербських пісень одразу видав граматику сербської мови, усталив правопис, який до сьогодні є найлогічнішим у цілій Європі з огляду на діалектику мови. У такий спосіб прислужитися українському народу я не маю ані можливостей, ані хисту; тому залишаю цю справу іншим. Але відчуваючи необхідність дотримуватися якихось правил, я постановив собі засаду: наскільки це можливо – писати так, як народ вимовляє, хоч би й допускати при цьому очевидні граматичні помилки. Цим зумовлене різне написання таких слів, як *ше і ще, се і ся, не і ни* тощо. А за те, що я використав польський шрифт, а не латинку чи кирилицю, то кожний мене напевно похвалить. Адже прийде час, коли всі слов'янські народи відкинуть те старе письмо, яке віддаляє їх від загальної маси європейської літератури. При написанні я дотримувався тих засад, які на сьогодні існують у польському правописі. Я не зі всім у тому правописі погоджуюся, багато би ще треба було в ньому змінити, щоби він був логічним, але не тут час чинити ці зміни. Не меншою складністю було дотримання певної віршової структури. Деякі пісні цілком метричні; а в деяких метрику дуже важко побачити: не видно, де закінчується перший рядок, а починається другий. Римування у цьому випадку не завжди допомагає: часто слово зі середини рядка римується з останнім, а останні не римуються між собою; початкові *ой, да, та* тощо не завжди стоять на початку рядка – усе це властивості простої народної поезії, до пізнання якої доходимо тільки після ближчого з нею ознайомлення. Тепер звернімо увагу на порядок слів у реченні. Рідко можна знайти пісню, в якій би слова були у властивому порядку, практично у кожному місці інакший порядок, більше чи менше використано зворотні частки, тому редагування є обов'язковим, але робити його потрібно з великою обережністю, щоби місце поправити і річ не зіпсувати, не затерти її властивої цінності. Часто однакові фраг-

менти присутні у піснях, які не можна вважати варіантами, а трактувати лише як різні пісні. Це легко пояснюється подібністю процесу творення. Як у нас до тексту часто створюють мелодію, так у народі до мелодії часто пишуть текст. Нові фрагменти створюються відповідно до потреби: що у старій пісні можна зберегти, те залишається, і таким чином спрощується справа. Якби у кожній пісні можна було би дослідити, що постало раніше – текст чи мелодія, то це би допомогло з'ясувати багато питань, але, напевно, це ніколи не вдасться. Проте не завжди невластивий фрагмент означає, що у пісні чогось бракує чи повинен бути інакший порядок. Це загальні властивості сільської поезії: сміливість переходів, чи радше – скоки у почуттях і думках. Тут і нарікання закоханого хлопця на віроломну дівчину, і передбачення нещастя, і сповнення цього передбачення, і що ж стається далі. Усе це без подальшої підготовки, без виведення одного з другого. Це можна зрозуміти, якщо зважити, що вся сільська поезія стосується предметів, які бачило око, які відчула душа, словом, що все у ній є правдивим і взятим із живого світу. Який зв'язок між деревами у лісі, між квітами на луці, і цим струмком, що в'ється вузем, і цими горами, в яких горб виглядає з-за іншого горба, і при цьому усе це становить один для ока краєвид.

Так і в народних піснях. Змінити у них звичний порядок означало би цілком їх знищити. Нічого не можна в них змінити, нічого забрати. Оці на перший погляд непотрібні прислівники, оці вигуки, цей порядок слів, а не раз і звуків, становлять ту чарівну силу, завдяки якій народні пісні стають вічними і від покоління до покоління тішать народ. Це є ті стріли дикого Аполлона, якими пісні пришиті до людських сердець і пам'яті.

Пісні любовного змісту видаються мені найчуйнішими, найбільш оздобленими творами сільської поезії. Їх характеризує жаль і чутливість; в окремих – піднесена веселість; є в них трохи безцеремонності, розпусти, яка надто пещеним може видатися нескромною; в інших панує грайливість; в інших – повна свобода, що характеризується буйною уявою, як у тих пташиних весіллях чи смерті комара.

В українських думках багато віроломства, поворотів долі, коли бідний кохає багату, якій треба такого ж багатого, але освідчення у коханні і переконання у вірності є такими вишуканими, що заледве учений поет зміг би подібне написати. Опис вроди часто міститься у надзвичайно влучних виразах, які і сільський поет не раз може порозписувати, і як Петрарка, оспівує кожен прекрасну частину, однак завжди закінчує узагальненням:

а все тіло таке біле,
куда глянеш, всюда миле.

Зворушують скарги переважно молодих жінок після розлуки з батьками, особливо коли шлюб є неможливим. Пісня під номером 157 вже тільки з огляду на зворушливу мелодію заслуговує на увагу. Що за порівняння оплакуваної долі нещасної дружини з коноплями, які гниють у воді? І наскільки воно правдиве і влучне!

Ой як тяжко конопельці
серій в воді гнити,
еще тяжче молодіці
на чужині жити.

Пісня під номером 158 такого ж змісту, але зовсім протилежна за ходом подій. Вона варта всякої уваги, бо в ній особлива структура вірша, особливі думки, загалом вона становить визначну поетичну вартість. Що ми вище сказали про сміливі переходи, про перескоки в думках, у цій пісні можна побачити. Тільки приїхали свати, вже одразу бачимо нещасливо видану заміж доньку, і ще й із наказом, щоби

вона протягом семи років (число сім у нас багато значить, воно фатальне) у матері не бувала, але:

я не витерпіла, за рік прилетіла,
перекенула мене в сиву зазуленьку,
в калиновим гаю сіла,
як взяла ковати, жалібно співати,
аж се взяли к' землі ліси калинові
від голосу розлігати.

Хіба можна було б чуйніше і більш поетично сказати? Мати почула голосячого птаха, голос якого завжди має своє значення:

вийшла моя мати, стала на порозі,
пригадала собі свою рідну дочку,
обілляли єю сльози:
- Єлиши моя дочка, прошу тя до хати,
але елиши сива пташка-зазуленька,
лети в зелен ліс ковати.

Хіба це не правдива поезія? У пісні під номером 174 вмираючий від кохання козак просить братів товаришів, щоби над ним насипали високу могилу, щоби була вічна пам'ять, що він помер від кохання; просить далі, щоби на його могилі посадили калину, – для чого?

Будуть пташки прилігати калиноньку їсти,
будуть мені приносити від милої вісти.

Хіба такий образ не вартий генія Міцкевича?

У деяких піснях міститься глибока і правдива практична наука. У пісні під номером 226 дівчина сварить свою долю і врешті викрикує, щоби вона від неї відчепилася і у воді втонула:

ой іди-но, пуста доле, у вир утопись,
а за мною, молодію, та не волочися.

Але що з того:

хоч я піду, дружиночко, у вир утоплюся,
а ти прийдеши воду брати, я тебе вхоплюся.

То даремно: що кому призначено, то його не омине.

У пісні під номером 319 сирота скаржиться на злу долю, скаржиться на неї Богу, а Бог їй відповідає:

дав же-м ті рученьки, дав же-м ті обі,
зарабляй, сиротонько, на долю собі.

У такий спосіб треба дивитися на народні пісні. Не завжди ціла пісня має особливу вартість, але часом у найгіршій пісні можна знайти особливі думки, які і найбільший поет міг би позичити. Коли би мені час і можливість дозволяли, я би в окремому томі в такий спосіб пройшовся би по усіх піснях, які є в сьогоднішньому збірнику. Про чоловічі пісні, коли ми їх маємо дуже мало, нічого більше сказати не можемо, крім того, що ми вже сказали вище. Між історичними піснями є одна найстарша про козака Нечая. Між чоловічими піснями, що стосуються подій, пов'язаних з окремими особами, найбільше переповідається про вбивства чоловіків і дружин. Їхня вартість є низькою, однак вони заслуговують на увагу з

огляду на їх уклад і оригінальний хід подій. При цьому вони мають правдивий чоловічий характер; їх співають перед аудиторією, до якої звертається співак, звідси і початок:

чи чули ви, добрі люде, таку новиночку,

або *о такой новині* тощо. Деякі жорстокості славної і страшної пам'яті у бабів і жидів старости Каньовського розповсюдилися також у піснях. Де, коли і через кого вони постали, важко було б означити, але часто на відповідь наштовхує зміст чи згадувані особи. Зрідка співак згадує про себе, як от у пісні під номером 22 ВВ., яка закінчується словами:

тоту тобі співаночку сестричка складала,
шоби брата Стефаночка та не забувала.

Найстаршими піснями, напевно, є ті, у яких є згадки про турків і татар. Вартою уваги є пісні під номерами 7 і 15 ВВ, які дуже подібні на сербську народну поезію. Остання така, ніби вона перекладена з сербської.

Хочу на кінець сказати, що хоч збірник цей не досконалий, вважаю, що, додавши ноти до багатьох пісень, я немало прислужився слов'янській літературі та мистецтву. Цей збірник зникне, коли стане досконалиший від нього. Я бажаю цього від щирого серця і тільки закликаю, щоби цей народний храм був збережений від вічної загибелі!

Написано у Львові 28 вересня 1831 р.

Нові книги

Гуменюк П. Парадигма гри в українському фольклорі (семантичний та функціональний аспекти). – К.: Видавництво «Сталь», 2010. – 188 с.

У книзі здійснено спробу комплексного підходу до інтерпретації парадигми гри в українському фольклорі, сформульовано й чітко окреслено релевантні для ігрової культури риси поезики. Тексти української народної творчості ігрового характеру досліджено не лише в аспекті їх жанрової ідентифікації, але й у широкому еволюційно-генетичному контексті. Визначено динаміку інтеграції гри у традиційній культурі та механізми її текстувального втілення у вербальних жанрах українського фольклору. Сформульовано семантико-функціональне визначення поняття *народна гра* як динамічної складової культурного процесу, а також реалізовано системне декодування багатопланої текстової структури ігрових мотивів в усній народнопоетичній творчості з позицій аналітичної психології загалом та теорії архетипів К.-Г. Юнга зокрема.

Куриляк С. Моє село (Тур'є Буського району на Львівщині) / Наукова апробація і «Вступне слово» Р. Кирчіва; упоряд., підгот. текстів і прим. В. Дяківа. – Львів: ІН НАН України, 2010. – 144 с.

Книга є першою спробою історико-краєзнавчої, етнографічної та фольклористичної характеристики села Тур'є Буського району Львівської області, яку здійснив у 30–50 роках ХХ ст. уродженець цього села Степан Куриляк (1927–2006). Видання містить нарис «Моє село» та фольклорну збірку гаївок «Тур'янські галі», які автор записав від двох тіток – Ольги Цебровської, 1919 р. н., та Марії Романів, 1921 р. н. Фольклорно-етнографічні матеріали стосуються Тур'янського весілля, народних страв, відомостей про сільську топоніміку. У книзі опубліковано також перелік громадян села, які загинули у Другій світовій війні та були виселені в Росію.

